

**STRUKTUR CARITA JEUNG AJÉN-INAJÉN ÉTNOPÉDAGOGIK
DINA BUKU CARITA ROESDI DJEUNG MISNEM
PIKEUN BAHAN AJAR DONGÉNG DI SMA¹**

Puspita Widyamulya²

ABSTRAK

Anu jadi kasang tukang dina ieu panalungtikan nya éta kurangna buku bacaan wajib pikeun murid-murid di sakola anu ngabalukarkeun kurangna minat maca jeung kabiasaan maca. Ieu panalungtikan miboga tujuan pikeun ngadéskripsikeun (1) struktur carita (téma, fakta carita, sarana sastra) dina buku bacaan *Roesdi djeung Misnem*; (2) ajén-inajén étnopédagogik; jeung (3) bahan ajar pikeun pangajaran dongéng di SMA. Méthode anu dipaké dina ieu panalungtikan nya éta méthode déskriptif kalayan maké tehnik studi dokuméntasi atawa studi pustaka. Sumber datana nyaéta buku *Roesdi djeung Misnem* karya A.C. Deenik jeung Rd. Djajadiredja. Hasilna nuduhkeun yén dina buku carita *Roesdi djeung Misnem* struktur carita anu téma utamana atikan, palaku utama Rusdi jeung Misnem, puseur sawangan nyaéta jalma katilu, ajén-inajén étnopédagogik ngawengku (1) lingkungan hirup, (2) kagiatan tatanén, (3) ékonomi, (4) pamaréntahan, (5) ubar-ubaran, jeung (6) kaulinan barudak. Pikeun bahan ajar, tina 12 dongéng nu aya dina buku *Roesdi djeung Misnem*, dicokot 3 sampel dongéng nyaéta (1) “Bangkong jeung Sapi”, dongéng sasatoan (fabel), (2) “Jaksa Pinter”, dongéng jalma biasa (parabel), jeung (3) “Nu Hadé Haté”, dongéng pieunteungeun. Salian ti éta, dipiharep bisa nambahan pangaweruh, jeung ngarasa perlu numuwuhkeun deui minat maca di masarakat.

Kata Kunci: *struktur carita, étnopédagogik, carita barudak, bahan ajar dongéng*

¹ Ieu tésis dibimbing ku Dr. H. Dingding Haerudin, M.Pd, jeung Dr. Hj. Ruhaliah, M.Hum.

² Mahasiswa Prodi Pendidikan Bahasa dan Budaya Sunda Sekolah Pascasarjana UPI

**STRUKTUR CERITA DAN NILAI ETNOPELAGOGIK
DALAM BUKU *ROESDI DJEUNG MISNEM*
UNTUK BAHAN AJAR DONGENG DI SMA¹**

Puspita Widyamulya²

ABSTRAK

Penelitian ini dilatarbelakangi oleh kurangnya buku bacaan wajib untuk murid-murid di sekolah yang menyebabkan kurangnya minat dan kebiasaan membaca. Tujuan penelitian ini untuk mendeskripsikan (1) struktur cerita (tema, fakta cerita, sarana cerita) dalam buku cerita *Roesdi djeung Misnem*; (2) nilai-nilai etnopedagogik; dan (3) bahan ajar dongeng di SMA. Metode yang digunakan yaitu metode deskriptif dengan menggunakan tehnik studi dokumentasi atau studi pustaka. Sumber data adalah buku *Roesdi djeung Misnem* karya A.C. Deenik dan Rd. Djajadiredja. Hasilnya menunjukkan bahwa di dalam buku cerita *Roesdi djeung Misnem* ditemukan struktur cerita dengan tema utama pendidikan, pelaku utama Rusdi dan Misnem, point of view yaitu orang ke tiga (third person), nilai-nilai etnopedagogik meliputi (1) lingkungan hidup, (2) pertanian, (3) ekonomi, (4) pemerintahan, (5) obat-obatan, dan (6) permainan anak. Sebagai bahan ajar, diambil 3 sampel dongeng yaitu (1) “Bangkong jeung Sapi” dongeng fabel, (2) “Jaksa Pinter” dongeng farabel, dan (3) “Nu Hade Hate” dongeng teladan sebagai contoh perilaku yang baik. Selain itu, diharapkan bisa menambah pengetahuan, dan merasa perlu menumbuhkan kembali minat baca di masyarakat.

Kata Kunci: *struktur cerita, etnopedagogik, cerita anak, bahan ajar dongeng*

¹ Penyusunan tesis ini dibawah bimbingan Dr. H. Dingding Haerudin, M.Pd, dan Dr. Hj. Ruhaliah, M.Hum

² Mahasiswa Prodi Pendidikan Bahasa dan Budaya Sunda Sekolah Pascasarjana UPI

**STORY STRUCTURE AND ETNOPEDAGOGIC VALUES
IN THE BOOK ENTITLED *ROESDI DJEUNG MISNEM*
FOR FAIRYTALE SUBJECT MATTER IN HIGH SCHOOL¹**

Puspita Widyamulya²

ABSTRACT

The lack of compulsory Sundanese reading books for students in schools which led to a lack of interest and reading habits of students has become the background of this study. The purpose of this study is to describe (1) the structure of the story (theme, fact of the story, means of story) in the storybook *Roesdi djeung Misnem*; (2) ethnopedic values; and (3) fairytale subject matter in high school. The method used is descriptive by using documentation study or literature studies. The source of data is A.C Deenik and Rd. Djajadiredja's books entitled '*Rusdi jeung Misnem*' as the object of the study. The results show that in the *Roesdi djeung Misnem* storybook, it is found that the structure of the story consists of: education as the main theme, Rusdi and Misnem as the main actors, 3rd person point of view, ethnopedagogic values include (1) environment, (2) agriculture, (3) economy, (4) government, (5) medicine, and (6) children's play. As a teaching material, three fairy tale samples are taken, namely (1) fable "Bangkong jeung Sapi", (2) parable "Jaksa Pinter", and (3) exemplary tale providing examples of good behavior "Nu Hade Hate". In addition, the books are expected to increase students' knowledge, and encourage reading interest in society.

Keywords: *story structure, ethnopedagogic values, children's stories, fairytale subject matter*

¹ The writing of this thesis is under the guidance of Dr. H. Dingding Haerudin, M.Pd., and Dr. Hj. Ruhaliah, M.Hum.

² Student of Sundanese Language and Culture Education Study Program at the UPI Postgraduate School

Puspita Widyamulya, 2019

STRUKTUR CARITA JEUNG AJÉN-INAJÉN ÉTNOPÉDAGOGIK DINA BUKU CARITA ROESDI DJEUNG MISNEM PIKEUN BAHAN AJAR DONGÉNG DI SMA

Universitas Pendidikan Indonesia | repository.upi.edu | perpustakaan.upi.edu

PANGJAJAP

Bismillahirrohmanirrohim

Alhamdulillahirrabilalamin ku rahmat jeung idin ti Alloh Swt, panulis bisa ngaréngsékeun ieu tésis anu judulna “Struktur Carita jeung Ajén-Inajén Étnopédagogik dina Buku Carita *Roesdi djeung Misnem* pikeun Bahan Ajar Dongéng di SMA”.

Dina ieu tésis, dipedar ngeunaan ulikan struktural, ajén-inajén étnopédagogik, jeung bahan ajar dongéng anu aya dina buku carita *Roesdi djeung Misnem*. Loba bangbaluh anu kaalaman ku nu nulis salila nyusun ieu tésis. Tapi, ku keyeng nu mayeng, kahayang nu manjang, jeung keukeuh nu pageuh dikeureuyeuh, sarta dirojong ku para pangaping, pun biang, pun anak jeung pun lanceuk, *Alhamdulillah* ieu tésis bisa diréngsékeun.

Pamungkas, mugia ieu tésis aya mangpaatna, hususna pikeun nu nulis, umumna pikeun nu maca.

Bandung, Januari 2019

Nu nulis,

Puspita Widyamulya

NIM 1603232

TAWIS NUHUN

Puji sinareng sukur kasanggakeun ka Allah swt, *Alhamdulillah* wiréh ku rahmat sareng idin ti manten-Na, ieu tésis anu judulna “Struktur Carita jeung Ajén-Inajén Étnopédagogik dina Buku Carita *Roesdi djeung Misnem* pikeun Bahan Ajar Dongéng di SMA” réngsé dina waktu anu parantos ditangtoskeun. Ku kituna, nu nulis seja ngahaturkeun nuhun ka pihak-pihak anu parantos ngarojong sareng ngabantosan ka nu ieu di handap.

1. Dr. H. Dingding Haerudin, M. Pd. salaku dosen pangaping I tur Pupuhu Prodi Pendidikan Bahasa dan Budaya Sunda, anu teu weléh ngaping, ngageuing, ngalempeng tur kalawan sabar kersa ngimeutan deui eusi tésis, ti kawit dugi ka réngsé;
2. Dr. Hj. Ruhaliah, M. Hum. salaku dosen pangaping II anu teu weléh ngaping, ngageuing, ngalempeng tur kalawan sabar kersa ngimeutan deui eusi tésis, ti kawit dugi ka réngsé;
3. Bapa sareng Ibu réngréngan dosén Prodi Pendidikan Bahasa dan Budaya Sunda, Sekolah Pascasarjana UPI: Prof. Dr. H. Yus Rusyana, Prof. Dr. H. Iskandarwassid, Prof. Dr. H. Rahman, M. Pd., Dr. H. Usép Kuswari, M.Pd., Prof. Dr. H. Yayat Sudaryat, M.Hum., Dr. Dedi Koswara, M. Hum., Dr. Ruswendi Permana, M. Hum., Prof. Dr. Hj. Nunuy Nurjanah, M. Pd., Dr. Retty Isnendes, M.Hum., anu parantos ngatik sareng ngadidik simkuring, maparin élmu pangaweruh dugi ka tiasa ngaréngsékeun kuliah, mugia élmu anu parantos kacangking ku simkuring aya mangpaatna sarta tiasa diamalkeun deui pikeun pibekeleun kapayunna;
4. Bu Wulan salaku staf Prodi Pendidikan Bahasa dan Budaya Sunda, anu parantos diririweuh, hatur nuhun kana sagala bantosanana;
5. Mih sareng Apa (alm), anu teu kendat-kendat ngarojong ku do’a, ngatik ngadidik ku kanyaah anu taya papadana sangkan simkuring jadi jalma anu mangpaat;

6. Kulawarga SPs Sunda entragan 2016 anu teu weléh silih sumangetan. Mugia salawasna tiasa ngajalin silaturahmi;

7. Sakumna pihak anu teu tiasa disebutkeun dina ieu kasempetan, hatur nuhun pisan ku ayana rojongan ti sadayana ieu tésis tiasa ngawujud.

Hatur nuhun kana sadaya bantosan sareng pangrojongna, mudah-mudahan amal kasaéanana kénging ganjaran ti Allah swt. Aamiin.

Bandung, Januari 2019

Nu Nulis,

Puspita Widyamulya

NIM 1603232

DAPTAR EUSI

PERNYATAAN	i
ABSTRAK BAHASA SUNDA	ii
ABSTRAK BAHASA INDONESIA	iii
ABSTRAK BAHASA INGGRIS	iv
PANGJAJAP	v
TAWIS NUHUN	vi
DAPTAR EUSI	viii
DAPTAR SINGGETAN	xi
DAPTAR BAGAN	xii
DAPTAR GAMBAR	xiii
DAPTAR TABÉL	xiv
DAPTAR LAMPIRAN	xv
BAB I BUBUKA	1
1.1 Kasang Tukang Panalungtikan	1
1.2 Rumusan Masalah.....	3
1.3 Tujuan Panalungtikan	4
1.3.1 Tujuan Umum.....	4
1.3.2 Tujuan Husus	4
1.4 Mangpaat Panalungtikan	5
1.4.1 Mangpaat Tioritis.....	5
1.4.2 Mangpaat Praktis	5
1.5 Raraga Tulisan	5
BAB II ULIKAN PUSTAKA JEUNG RARAGA MIKIR	8
2.1 Karya Sastra Sunda.....	8
2.1.1 Wangenan Karya Sastra	8

Puspita Widyamulya, 2019

STRUKTUR CARITA JEUNG AJÉN-INAJÉN ÉTNOPÉDAGOGIK DINA BUKU CARITA ROESDI DJEUNG MISNEM PIKEUN BAHAN AJAR DONGÉNG DI SMA

Universitas Pendidikan Indonesia | repository.upi.edu | perpustakaan.upi.edu

2.1.2	Sastra Barudak	9
2.1.3	Struktur Karya Sastra.....	10
2.1.3.1	Téma	10
2.1.3.2	Fakta Carita.....	11
2.1.3.3	Sarana Sastra.....	12
2.2	Ajén-inajén Étnopédagogik	13
2.2.1	Wangenan Étnopédagogik	13
2.2.2	Oriéntasi Étnopédagogik Sunda	14
2.2.2.1	Moral Manusa ka Pangéran	14
2.2.2.2	Moral Manusa ka Pribadi.....	15
2.2.2.3	Moral Manusa ka Manusa	15
2.2.2.4	Moral Manusa ka Alam	15
2.2.2.5	Moral Manusa kana Waktu.....	15
2.2.2.6	Moral Manusa dina Ngudag Lahiriah jeung Batiniah	15
2.2.3	Atikan Karakter dina Étnopédagogik	16
2.3	Pangajaran Sastra.....	17
2.3.1	Tujuan Pangajaran Sastra	17
2.3.2	Bahan Pangajaran Sastra	18
2.3.3	Mekarkeun Pangajaran Maca	18
2.3.4	Bahan Ajar Dongéng	19
2.3.5	Bahan Pangajaran Dongéng dina KIKD	21
2.3.5.1	KIKD 3 jeung KIKD 4 Dongéng	22
2.3.5.2	Silabus Matéri Dongéng	23
2.3.5.3	Komponén Rencana Pelaksanaan Pembelajaran (RPP)	24
2.4	Panalungtikan Saméméhna.....	25
2.5	Raraga Mikir	25

BAB III MÉTODE PANALUNGTIKAN

3.1	Désain Panalungtikan	27
3.2	Data jeung Sumber Data Panalungtikan	28
3.3	Téhnik Ngumpulkeun Data.....	30

3.4	Téhnik Ngolah Data.....	31
3.5	Instrumén Panalungtikan	31
BAB IV HASIL PANALUNGTIKAN JEUNG PEDARAN.....		33
4.1	Hasil Panalungtikan	33
4.1.1	Ringkesan Carita.....	33
4.1.1.1	Ringkesan Carita <i>Rusdi jeung Misnem I</i>	33
4.1.1.2	Ringkesan Carita <i>Rusdi jeung Misnem II</i>	36
4.1.1.3	Ringkesan Carita <i>Rusdi jeung Misnem III</i>	40
4.1.1.4	Ringkesan Carita <i>Rusdi jeung Misnem IV</i>	43
4.1.2	Struktur Carita	45
4.1.2.1	Téma	51
4.1.2.2	Fakta Carita.....	60
4.1.2.3	Sarana Carita.....	96
4.1.3	Ajén-inajén Étnopédagogik dina buku <i>Rusdi jeung Misnem</i>	97
4.1.3.1	Lingkungan Hirup.....	97
4.1.3.2	Kagiatan Tatanén	99
4.1.3.3	Ékonomi.....	101
4.1.3.4	Pamaréntahan.....	102
4.1.3.5	Ubar-ubaran	104
4.1.3.6	Kaulinan Barudak	106
4.1.4	Bahan Ajar	109
4.1.4.1	Kompeténsi Dasar.....	109
4.1.4.2	Tujuan Pangajaran	109
4.1.4.3	Matéri Pangajaran Dongéng	109
4.2	Pedaran	116
BAB V KACINDEKAN JEUNG SARAN.....		118
5.1	Kacindekan	118
5.2	Saran	119

DAPTAR PUSTAKA	121
LAMPIRAN	124
RIWAYAT HIRUP	141

DAPTAR SINGGETAN

1. B	= Buku
2. C	= Carita
3. dkk.	= dan kawan-kawan
4. kc.	= kaca
5. Kemendikbud	= Kementerian Pendidikan dan Budaya
6. Kemendiknas	= Kementerian Pendidikan Nasional
7. KIKD	= Kompetensi Inti dan Kompetensi Dasar
8. MA	= Madrasah Aliyah
9. MAK	= Madrasah Aliyah Kejuruan
10. NIM	= Nomor Induk Mahasiswa
11. No.	= Nomor
12. PNS	= Pegawai Negeri Sipil
13. Rd.	= Raden
14. RPP	= Rencana Pelaksanaan Pembelajaran
15. SMA	= Sekolah Menengah Atas
16. SMK	= Sekolah Menengah Kejuruan
17. spk.	= saparakanca
18. SPs	= Sekolah Pascasarjana
19. STKIP	= Sekolah Tinggi Keguruan dan Ilmu Pendidikan
20. SWT	= <i>subhanahuwata'ala</i>

DAPTAR BAGAN

Bagan 2.2 Raraga Mikir	26
Bagan 3.1 Desain Panalungtikan.....	28

DAPTAR GAMBAR

Gambar 4.6 Struktur Galur.....	64
--------------------------------	----

DAPTAR TABÉL

Tabél 2.1	Silabus dongéng di SMA kelas X	23
Tabél 3.2	Judul-judul dongéng dina buku <i>Rusdi jeung Misnem</i>	30
Tabél 3.3	Pedoman Analisis	31
Tabél 3.4	Kartu Data Téhnik Interpretasi Struktural	32
Tabél 3.5	Kartu Data Téhnik Interpretasi Étnopédagogik	32
Tabél 4.1	Subjudul dina buku carita <i>Rusdi jeung Misnem I</i>	45
Tabél 4.2	Subjudul dina buku carita <i>Rusdi jeung Misnem II</i>	47
Tabél 4.3	Subjudul dina buku carita <i>Rusdi jeung Misnem III</i>	48
Tabél 4.4	Subjudul dina buku carita <i>Rusdi jeung Misnem IV</i>	49
Tabél 4.5	Subtéma dina buku carita <i>Rusdi jeung Misnem</i>	52
Tabél 4.7	Palaku panambah dina buku carita <i>Rusdi jeung Misnem</i>	68

DAPTAR LAMPIRAN

1. Lampiran SK Tugas Pembimbing.....	124
2. Lampiran 1 Rusdi jeung Misnem (<i>Répro Roesdi djeung Misnem</i>).....	125
3. Lampiran 2 Foto Buku Roesdi djeung Misnem koleksi Bibliotheek KITLV, Leiden	126
4. Lampiran 3 Foto Opat jilid buku Roesdi djeung Misnem koleksi Bibliotheek KITLV, Leiden.....	127
5. Lampiran 4 Dongéng	128